



**Szociológia
Tudományok Doktori
Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Balogh Péter

Kontraproduktivitás a fejlesztéspolitikában?

Az EU-források felhasználásának gazdaságszociológiai elemzése

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Habil. Szántó Zoltán, CSc
egyetemi tanár

Budapest, 2012

Szociológia és Társadalompolitika Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Balogh Péter

Kontraproduktivitás a fejlesztéspolitikában?

Az EU-források felhasználásának gazdaságszociológiai elemzése

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Habil. Szántó Zoltán, CSc

egyetemi tanár

© Balogh Péter

Tartalomjegyzék

0. Kutatási előzmények és a téma indoklása.....	4
1. A felhasznált módszerek	5
1.1. Statisztikai adatok másodelemzése	5
1.2. Kvalitatív kutatás: interjú és tartalomelemzés	8
2. Az értekezés eredményei	9
2.1. Bevezetés – célok és lehetőségek	9
2.2. A kedvezményezettség kérdésköre	10
2.3. A decentralizáció kérdésköre	12
1.3. A társadalmi tőke és fejlesztéspolitika kérdésköre	13
1.4. Adminisztratív különbségek, adminisztratív változások	14
3. Következtetések összegzése.....	15
4. Főbb hivatkozások	17
5. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk	24

0. Kutatási előzmények és a téma indoklása

Kutatómunkánk keretében az Európai Unió fejlesztési források felhasználásának mintázataival, területi szempontú egyenlőtlenségeivel (Crescenzi 2009, Lóránd 2011) foglalkozunk, így jelen értekezés az ezen témában végzett vizsgálatainkat foglalja össze. A kérdés jelentőségét az adja, hogy 2004. májusa óta Magyarországon is lehetőség van az EU fejlesztési programjai keretében meghatározott támogatások lehívására, és megalapozottnak tűnik a kérdésfeltevés, hogy számolni lehet különféle nem szándékolt következményekkel a támogatások eloszlása terén.

A megfogalmazott probléma feltárása során az új gazdaságszociológia elméleti talaján állva a fejlesztéspolitika rendszerét úgy interpretáljuk, mely egyfajta közjószág létrejöttét (Olson 1997) – a közrossz helyzet (Hirschman 1995) kialakulásának megakadályozását – kívánja elősegíteni, amikor a területi kiegyenlítés elvének érvényesítésére intézményi megoldásokat (Elster 1997) alkalmaz a források allokálásának központi szabályozásában (Stigler 1989b). Előzetes vélekedésünk alapján azonban az állam ezen igyekezete kudarcot vall (Tullock 2005), céllellentétes hatások (Szántó 2006; Merton 2002) kialakulását okozva. Kutatásunk során nagyban támaszkodunk továbbá a korábbi hazai területfejlesztési politika vizsgálata során az egyenlőtlenségek újratermelését tárgyaló (Konrád-Szelényi 2000) és empirikusan kimutató (Vági 1991; Vági 1982) munkákra.

Ehhez kapcsolódóan bemutatjuk a vizsgálat tárgyát képező intézményrendszert – általánosságban (Benedek 2006), az Európai Unió szintjén (Forman 2000; Kengyel 2008; Hansen 1974; Horváth 2001; Szigeti 2007), s kiemeljük magyarországi jellegzetességeit. Ennek keretében amellet érvelünk, hogy az uniós csatlakozás hozta változások markáns intézményi átrendeződésnek tekinthetők (Csizé-Kovács 2002; Kovács-Kučerová 2006, Kovács 2008), azonban a fejlesztési források megszerzéséért folytatott versengés főbb jellemzői és törésvonalai nem strukturálódtak át oly mértékben, hogy ne feltételezhetnénk a korábbi kritikai munkák kérdésfeltevéseinek aktualitását (Voszka 2006).

Az értekezésben megválaszolni szándékozott kérdések megfogalmazásakor az előbbieken fényében – néhol közvetlenül – merítünk a releváns korábbi és jelenlegi kutatási tapasztalatokból. A magyar (terület)fejlesztési rendszer jogszabályi környezetének áttekintése alapján, illetve abból levezetve fogalmaztuk meg az empirikusan tesztelt főbb kérdésköröket: 1. a kedvezményezettség mint az intézményi szabályozás megnyilvánulása hatásának feltárását (Crescenzi 2009, Lóránd 2011, OTK 2005; TTT 1996; TTT 1999), 2. a decentralizációnak és a forrásallokáció összefüggésének problémáját (OTK 2005: 112-113),

TTT 1996, TTT 1999, Forman 2000; Kengyel 2008), 3. a társadalmi tőke fejlesztéspolitikai relevanciájának (Birch–Whittam 2008; Orbán-Szántó 2006; Füzér-Gerő-Sik-Zongor 2006), továbbá 4. egyéb adminisztratív tényezők (a települési hierarchia, a szabályozási környezet változása és a kistérségváltások) vizsgálatát (Ladányi-Szelényi 2010 [2005]; OTK 2005; TTT 1996; TTT 1999).

Problémafelvetésünk novumát az jelentheti, hogy elemzésünkbe éppen azon intézményi minősítéseket emeljük be, melyeket az aktuális fejlesztéspolitika állapít meg és mint alkalmazandó elvet jelöl meg. Ezen tényezők hatásának vizsgálatát jelenti tehát az értekezés – olyan célok teljesülésének kutatását, melyet maga a szabályozó tűz ki. Ennek megfelelően nem célunk annak feltárása, hogy a fejlesztési források milyen hatást gyakorolnak egyes gazdasági-társadalmi problémákra. Ezt már önmagában az a tény is nehézkessé teszi, hogy a településstruktúra változása lassú folyamat; nem mérhető emberi mértékkel (Fekete 2010a: 35). Pusztán arra szorítkozunk, hogy empirikusan képet alkossunk arról, hogy maga a fejlesztési források elosztása terhelt-e nem szándékolt, céllellentétes következményekkel. Ily módon a kutatás eredményei hozzájárulhatnak a fejlesztéspolitikai források felhasználását meghatározó tényezők és mechanizmusok megismeréséhez, a jövőbeli tervezési folyamat esetleges támogatásához.

1. A felhasznált módszerek

Kutatásunk keretében már meglévő (statisztikai) adatok statisztikai másodelemzését végeztük el, amit kiegészítettünk kvalitatív módszerek (interjú vizsgálat és tartalomelemzés) alkalmazásával.

1.1. Statisztikai adatok másodelemzése

Az adatbázisok általunk kialakított komplex adatbázisok, mivel rendre kiegészítettük őket – az intézményi szabályozást jelentő rendeleti források, országgyűlési határozatok tartalma alapján – a területi elmaradottság releváns mutatóival, valamint további információkkal annak érdekében, hogy lehetőségünk nyíljon – valós összefüggések; magas belső érvényességű modellek érdekében – kontrollváltozós számításokat végezni¹.

Az ily módon nyert adatok *jellemzően* keresztmetszeti vizsgálatok használjuk, amennyiben az idődimenzió közvetlenül az adatelemzés szintjén nem jelenik meg, azonban közvetetten igen,

¹ Az adatbázisok fő forrása általában a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség honlapjának (www.nfu.hu) egyes részei, amit további adatforrások (pl. KSH Tájékoztatási adatbázis; területi adatai, www.eroforrasterkep.hu) felhasználásával bővítettünk. A komplex adatbázisok bemutatását a függelékben közöljük – a pontos helyre az aktuális adatelemzések során utalunk.

hiszen a decentralizáció hatásának feltárása keretében lényegében – európai uniós – tervezési *időszakok* forráselosztási mintázatainak összevetését végezzük el.

Az adatok jellemzően projekt szinten, továbbá – eleve, vagy már általunk ez elemzések keretében aggregáltan – kistérségi, illetve megyei szinten állnak rendelkezésre. Az *elemzési egységek* ennek megfelelően projektek, az ország kistérségei (az adatok vonatkozási évének megfelelő felosztási rendszerben), vagy megyéi (és Budapest), esetleg települései – amennyiben a projekt szintű adatokat is aggregáljuk települési vagy akár nagyobb területi szintre.

Az adatbázisok építése során az adott, teljes sokaságot leíró információkat használjuk, azaz *mintavételre* nem kerül sor: minden megfigyelési egységre kigyűjtjük az adatok, így a teljes populáción végzünk statisztikai másodelemzést².

1.1.1. A kvázi-kísérleti elrendezések bemutatása

A változók közötti összefüggések vizsgálatára átlagok összehasonlítását, korrelációs számítást és az esélyt mint szemléletes mutatószámot alkalmazzuk, illetve logisztikus és lineáris regressziós eljárást használunk – utóbbit azért, mivel biztosítja a változók közötti kapcsolat egy mutatóban való kifejezhetőségét és egyértelműségét (Moksony 2006: 54).

Az átlagok összehasonlítása – illetve annak vizsgálata, hogy pl. az intézményi szabályozás milyen hatást gyakorol a forrásallokációra – elvégezhető a kísérleti és kontrollcsoport összehasonlításának logikáján alapuló úgynevezett '*non-equivalent control group design*' eljárással (lásd ehhez: Moksony 2005: 68)³. A '*non-equivalent control group design*' módszer azonban rendelkezik egy lényeges gyengeséggel: nem alkalmas a két csoport összetételében meglévő, a beavatkozástól független különbségek kiküszöbölésére, melyek így alternatív magyarázatot jelentenek (Moksony 2005: 70). Ezen problémára megoldást jelenthet, ha (1.) *kontrollváltozókat szerepeltetünk* a modellben (ennek logikáját lásd lejjebb: statisztikai kontroll a kvázi kísérleti elrendezésekben), melyek kiküszöbölik az összetételbeli különbségeket, ily módon azonos szintre hozva a megfigyelési egységeket; avagy (2.) a kísérleti és kontrollcsoportot *a beavatkozás előtt is megfigyeljük*. A '*comparative change design*' jellemzően tehát időbeli összehasonlítást tesz/tenne lehetővé, azonban még ekkor is maradnak bizonytalansági tényezők (trend hatása) a következtetésben, melynek megoldása lehet a megfigyelések körének további kibővítése az időben. Ekkor azonban már az ún.

² Ezzel párhuzamosan – mivel a sokaságot teljeskörűen vizsgáljuk – az adatokból nem általánosítunk szélesebb körre, hanem magát a valós helyzetet vizsgáljuk, így a statisztikai szignifikanciák figyelembevételétől eltekintünk..

³ Hivatkozás a szerző előzetes engedélyével.

'*control time series design*' alkalmazásáról beszélünk, ami tehát az elemzés során figyelembe vett időszak kiterjesztésén alapul (Moksony 2005: 74). Itt sikeresen kiküszöbölhető a két idősor trendjében esetlegesen meglévő különbség (Moksony 2005: 73).

1.1.2. Statisztikai kontroll

Az elemzési módszerek közül a valódi kísérlet tekinthető a legalkalmasabbnak az oksági tesztelesek tekintetében, mivel az ezen módszerrel kapott eredmények belső érvényessége a legmagasabb a randomizálásnak köszönhetően. Amikor a lehetséges alternatív magyarázatokat statisztikai úton tartjuk kontroll alatt – vagyis a kvázi-kísérletek esetében –, csak alacsonyabb belső érvényesség érhető el. A problémára megoldást nyújt azonban az ún. '*regression discontinuity design*', mellyel – a gyakorlatban a társadalomtudományokban sűrűn nem alkalmazható – randomizálás nélkül érhetünk el a kísérleti módszerekhez hasonló magas belső érvényességi szintet (Moksony 2005: 99).

Ezen módszer esetében úgy járunk el, hogy a beavatkozás hatását mérő változó (T, melynek két értéke van; egyik jelöli a kísérleti csoportot, másik a kontroll csoportot) mellett a regressziós egyenletbe beemeljük a kísérleti- és kontrollcsoporthoz való hozzárendelés alapját képező kontrollváltozót (X – jelen kutatási téma esetében a vizsgált területi egység fejlettségét mérő változót) (Moksony 2005: 102):

$$\hat{Y} = b_0 + b_1 T + b_2 X$$

Kutatási kérdésünk esetében a 'T' változó mérheti a rendeleti szinten szabályozott kedvezményezettség tényét, az 'X' pedig megjelenítheti a kistérség (pl. főkomponens-elemzéssel) konstruált összesített fejlettségi mutatóját.

A fentiekben bemutatott lehetséges elemzési módszerek és a vizsgált társadalmi probléma vonatkozásában rendelkezésre álló statisztikai adatok (lévén ezek jellemzően keresztmetszetiek) fényében az adatelemzések során a '*non-equivalent control group design*'-t, illetve – annak fentiekben bemutatott hiányosságai miatt – a '*regression discontinuity design*'-t alkalmazzuk⁴.

⁴ A dolgozatban a '*non-equivalent control group design*' és a '*regression discontinuity design*' kutatás szempontjából áttekintett használhatóságát, a két módszer alkalmazása révén levonható következtetések közti különbségeket külön részletesen is áttekintjük.

1.1.3. További módszertani egfontolások

Az adatelemzési folyamat és az eredmények interpretálása során továbbá igyekszünk tudatosan figyelmet fordítani arra, hogy a területi elemzéseknek kialakult módszertana és eszköztrendszere van⁵, ami – jelen munka szempontjából elsődlegesen a statisztikai adatoknak a területi elemzések során való *felhasználásával* kapcsolatos. A területi egyenlőtlenségek statisztikai vizsgálata során ugyanis a mutatók eltérő értéket vesznek fel – azaz kisebb vagy nagyobb mértékű egyenlőtlenséget jelenítenek meg – attól függően, hogy milyen területi szinten végezzük az elemzést. Ezen mechanizmust, mely tehát a területi szint megválasztásából fakad, *skálázási hatásnak* nevezik (Dusek 2004: 115). A skálázásból fakadó torzító hatás iránya – egyszerűbb statisztikai eszközök, valamint a korreláció esetében – szisztematikus, illetve tendenciaszerű: az aggregációs szint növekedésével a területi egyenlőtlenségek alacsonyabb mértékét lehet kimutatni ugyanazon statisztikai eljárást használva (Dusek 2004: 117, 119). A területi egységek módosítható jellegből fakadó további probléma a *lehatárolási* vagy *zónázási hatás*, mely abból ered, hogy adott területi egységet számos többféle módon lehetséges adott számú területi alegységre felosztani, s ezen eltérő felosztásokon végzett statisztikai számítások eltérő – előre nem jelezhető módon, nem szisztematikusan eltérő – eredményeket adnak a területi egyenlőtlenségek mértékére (Dusek 2004: 118-119). A skálázási- és lehatárolási határból származó fenti torzító tényezőkkel számolnunk kell kutatásunk empirikus eredményeinek *értelmezése* során.

1.2. Kvalitatív kutatás: interjú és tartalomelemzés

A kutatás keretében – a fejlesztési források területi egyenlőtlenségei mögött lévő *mechanizmusok* feltárásához, illetve kérdéscsoportok megalapozásához – *kiegészítő jelleggel* kvalitatív vizsgálatokat végeztünk. Egyrészt interjúkat készítettünk és elemeztünk a vizsgált téma szempontjából releváns források, adatközlők (önkormányzati alkalmazottak, kistérségfejlesztési társulások munkatársai, polgármesterek, pályázatírók; összesen 22 fő) körében azok véleményének feltárása céljából.

Másrészt a kvalitatív tartalomelemzés módszerével hazai fejlesztéspolitika stratégiai, tervezési dokumentumokat illetve a törvényi háttér egyes elemeit dolgoztuk fel annak érdekében, hogy megrajzolhassuk a fejlesztési gyakorlat hivatalos képét – s ezt összevethessük a valós tapasztalatokkal, eredményekkel.

⁵ Lásd ehhez például: Dusek (2004), T.E. (2005).

2. Az értekezés eredményei

2.1. Bevezetés – célok és lehetőségek

A fejlesztéspolitika területi vonatkozásainak vizsgálatára Vági Gábor (1972) három szemléletmódot különít el: 1. a fejlesztési politika deklarált céljainak elfogadása, s a kivitelezést aszerint ítéljük „jó” vagy „hibásnak”, hogy mennyiben felel meg önnön – s általunk is helyeselt – céljainak. 2. a célokkal nem azonosulunk, hanem mintegy vizsgálati objektumként kezeljük őket; az elemzés során arra törekedve, hogy a célok és a megvalósulás viszonyát kutassuk, azonban immár a „jó” és a „hamis” kategóriái, illetve bármiféle minősítés nélkül. 3. csupán leíró megállapításokat teszünk a fejlesztési politika objektív következményeiről, alakulásáról – a célokhöz való bármiféle viszony nélkül. (Vági 1972: 13)

Kutatásunk – s így az alábbiakban bemutatásra kerülő adatelemzések – során a 2. megközelítésmód fényében járunk el, amennyiben az Európai Unió fejlesztési források vizsgálata kapcsán az – területi vonatkozású – *intézményi szabályozások* hatásait igyekszünk feltárni. A megvalósítandó célokat tehát úgy kezeljük, mint amiket maga a fejlesztési politika jelöl ki, s empirikus munkánk célja ezen szabályozások megvalósulásának vizsgálata – azaz valamiféle immanens kritikát igyekszünk megvalósítani.

Előzetes elvárásaink alapján – ahogyan azt a fentiekben részletesen kifejtettük – az intézményi szabályozások céljainak megvalósulását feltételezzük – vagy legalábbis azt, hogy (általánosan fogalmazva) valamiféle egyenlőtlenségi dimenziót *teremtenek* a fejlesztési források *eloszlásában*⁶. Amennyiben empirikus eredmények igazolnák feltételezéseinket, Stigler (1989b: 351) alapján élhetünk azzal az igénnyel, hogy a beavatkozások valóban szándékolt következményeit tártuk fel.

Az adatelemzések keretében sorrendben jártuk körül empirikusan a korábban felvázolt kérdésköröket, azonban mindez valamiféle körkörös logikát jelent, amennyiben elsőként a *kedvezményezettség* problematikáját tárgyaljuk a legbőségesebben és a legtöbb adatbázis felhasználásával, viszont ez visszatér rendre a többi kérdéskör feltárása esetében is. Hiszen a *decentralizáció* hatását például a kedvezményezett kistérségekbe és településekbe allokált

⁶ Fontos megjegyzés, hogy jelen munka *nem* a fejlesztési források (makro)gazdasági, társadalmi fejlődésben játszott szerepének számszerűsítését célozza. Szigorúan a fejlesztési intézményrendszerben meglévő egyenlőtlenségek vizsgálata a cél. Arról, hogy a fejlesztési források eloszl(t)ásának esetleges egyenlőtlenségei milyen hatást gyakorolnak konkrét gazdasági mutatókra és társadalmi különbségekre, adataink alapján tehát nem alkot(hat)unk képet. Már csak amiatt sem, mert a településstruktúra – s általában a társadalmi-gazdasági körülmények – változása lassú folyamat; „*nem mérhető emberi mértékkel*” (Fekete 2010a: 35), és a vizsgált uniós fejlesztési források és irányvonalak ehhez képest csak rövid ideje vannak jelen Magyarországon. Mindezeknek megfelelően a fejlesztéspolitika igazságtalanágának (a *redistributív igazságtalanság* fogalmi párhuzamát (Szelényi -Manchin 1990: 215-220) használva) és az esetlegesen ebből fakadó *hátrányok felhalmozódásának* (Szelényi -Manchin 1990: 236) feltárását későbbi munkánk keretében tervezzük – jelenlegi kutatásaink eredményeinek fényében.

források arányai alapján vizsgáljuk, a *társadalmi tőke* kérdését a civil szervezetek területi eloszlásával és a területi elmaradottsággal hozzuk összefüggésbe, az egyéb statikus és dinamikus *adminisztratív tényezőkből* (települési hierarchia, szabályozási környezet változása, kistérségváltás) fakadó hatások tárgyalásával pedig tulajdonképpen visszajutunk a kedvezményezettséghez – annak kereteit kitágítva.

2.2. A kedvezményezettség kérdésköre

2.2.1. A Dél-Alföldi Régió kistérségei fejlesztési forrásainak vizsgálata alapján kapott eredmények

(1.) az elmaradott kistérségek rosszabbul teljesítenek, mint a nem elmaradottak, és az intézményi szabályozás nem hozza jobb helyzetbe a kedvezményezett kistérségeket.

(2.) A vidékfejlesztés szempontjából kedvezményezett kistérségek rosszabbul teljesítenek a nem vidékfejlesztési kistérségekhez képest a vidékfejlesztési célú pályázatok terén, és a vidékfejlesztés szempontjából kedvezményezett kistérségek szerinti különbségtétel tekintetében sem beszélhetünk az intézményi szabályozás kiegyenlítő hatásáról.

(3.) Az elmaradott (kedvezményezett) települések arányának növekedése csökkenti a fejlesztéspolitikai sikerességet – kivételnek tűnik ez alól a ROP-projektek köre.

Vagyis az intézményi szabályozás révén nem sikerül teljesíteni azt az elvárást, hogy a kedvezményezett kistérségek, települések elmaradottsága, versenyhátránya csökkenjen, azaz nem zárható ki, hogy ez a folyamat céllellentétes.

2.2.2. Az NFT ROP-projektek empirikus vizsgálata alapján kapott eredmények

(1) Legnagyobb mértékben a kedvezményezett kistérségek nem kedvezményezett (nem elmaradott) települései hívnak le támogatást, a legkevésbé a nem kedvezményezett kistérségek kedvezményezett (elmaradott) települései.

(2) A kedvezményezett kistérségekben általánosságban magasabb a kifizetett támogatási összeg nagysága (mind a kedvezményezett, mind pedig a nem kedvezményezett településekben) a nem kedvezményezett kistérségekhez képest.

(3) A kedvezményezett kistérségekben a nem kedvezményezett települések esetében magasabb a kifizetett támogatási összeg átlaga, azonban itt kisebb meredekség jellemző; a kedvezményezett kistérségekben a támogatási arány hatása jelentősebb a kedvezményezett települések esetében, azaz az elmaradott (kedvezményezett) települések zárkoznak fel a fejlett (nem kedvezményezett) településekhez, azonban támogatási arány reális keretei között erre nincs lehetőség

(4) A nem kedvezményezett kistérségekben a nem kedvezményezett települések esetében magasabb és meredekebben növekvő a kifizetett támogatási összeg; azaz az elmaradott területeken az elmaradott települések szakadnak le.

(5) A kedvezményezett települések közül a kedvezményezett kistérségekben lévők esetében jóval magasabb a kifizetett támogatási összeg mértéke, és jóval meredekebben is növekvő a támogatási arány növekedésével, azaz a nem kedvezményezett kistérségek kedvezményezett települései jóval kevésbé képesek a forráslehívásra, mint a kedvezményezett kistérségek kedvezményezett települései

Tehát az NFT ROP-projektjei esetében összességében megfogalmazható, hogy

(6) kizárólag a kedvezményezett települési státusz támogatási arányra gyakorolt hatása esetében mutatkozik kedvező eredmény, a többi esetben a kedvezményezett kistérségek hátrányt szenvednek. A kistérségtípusonként elvégzett számítások alapján jellemző továbbá, hogy (7) a különbségek növekszenek, amennyiben a nem kedvezményezett kistérségek kedvezményezett településeiről beadott projektjei mind a támogatási arány, mind pedig a kifizetett támogatási összeg tekintetében hátrányt szenvednek, így a támogatások területi polarizálódásáról, a fejlesztési olló szélesebbre nyílásáról beszélhetünk.

2.2.3. A kiemelt projektek empirikus vizsgálata során kapott eredmények

1. A kiemelt projektek és a területi dimenzió viszonya tekintetében jelentős különbségek vannak – jól szemléltette ezt az a tapasztalat, hogy a Közép-Magyarországi Régióból beadott, illetve az országos projekteknek lényegesen nagyobb az esélye a támogatott státusz elnyerésére, továbbá, hogy az elmaradott kistérségek megyénkénti arányának növekedése szintén csökkenti a támogatottság esélyét.

2. A kiemelt projektek keretében igényelt támogatási összeg eloszlása meglehetősen szélsőséges, melynek révén kettős tendencia figyelhető meg: (1) az igényelt támogatási összeg növekedése növeli a támogatottság esélyét, (2) a teljes populációban mért átlagos támogatási igénynél nagyobb összeg viszont csökkenti a támogatottságot. Említésre méltó azonban, hogy az igényelt támogatási összeg hatása eltérő irányú attól függően, hogy honnan került beadásra a projekt-javaslat.

3. A kiemelt projektek hatalmi-politikai erőterbe való beágyazottságával kapcsolatban pedig kiemelendő, hogy (1) szükség van a nagypolitikára adott projekt-javaslat támogatásához, (2) a politikai erőforrásoknak a kiemelt projekt sikeressége gyakorolt hatása nem egységes; jelentős változékonyságot mutat.

2.2.4. Interjú kutatások eredményei alapján

Mivel további számítások igazolták, hogy

(1) az intézményi szabályozás kedvező hatása látszólagos – pontosabban a pályázatok szintjén előnyt jelent, azonban ez a kedvező hatás területileg aggregált szinten már nem jelenik meg –, ennyiben sajátos szabályozási vagy fejlesztési csapdának tekinthető, ami a projektgenerálás egyenlőtlenségeihez kapcsolódik.

(2) Emögött összességében az általános erőforrás-hiány különféle megnyilvánulási formáinak kombinációja rajzolódik ki: 2.1, az *anyagi erőforrások* hiánya közvetlenül gátolja a pályázatok keretében megvalósítható beruházásokhoz szükséges önerő rendelkezésre állását, illetve az esetlegesen ezt pótolni képes hitelképességet; 2.2, a szükséges *kulturális erőforrásoknak* (a konkrét ismeretektől egészen a pályázatírás során felhalmozható tapasztalatokig) – részben legalábbis – az anyagi erőforrások hiányából adódó korlátozottsága gátolja a megfelelő pályázatok elkészítését (vagy egyáltalán a pályázati tevékenységet); 2.3, a *kapcsolati erőforrások* – melyek csak részben adódnak a politikai beágyazottságból, forrásuk lehet ugyanúgy a már kialakult és stabilan működő pályázói tevékenység – ritkasága kevésbé teszi lehetővé az érdekérvényesítést illetve lényeges információkhoz való mihamarabbi hozzájutást

2.3. A decentralizáció kérdésköre

2.3.1. Az NFT és UMFT projektek adatbázisának elemzése során kapott eredmények

2.1.1. A decentralizáció mikroszintű hatása a kedvezményezett kistérségek és települések terén a projektek átlagos támogatási arányára

Összességében a decentralizált rendszernek a kedvezményezett kistérségek és települések terén kifejtett hatása terén az az egybehangzó összefüggés rajzolódik ki, hogy (1) a kedvezményezett kistérségek, települések projektjeinek átlagos támogatási aránya a decentralizált rendszer esetében kissé magasabb, (2) azonban a ROP(ok) tekintetében az NFT esetében – azaz a nem decentralizált elosztási rendszerben – magasabb a támogatási intenzitás. Továbbá (3) a ROP-projektek keretében a decentralizált forma esetében mutatható ki magasabb támogatási arány a kedvezményezett kistérségek, települések viszonylatában.

Vagyis a decentralizáció mint megkülönböztető forrásszervezési és -allokációs mechanizmus mikroszintű hatása kedvező külön a kedvezményezettség tekintetében, s kedvezőtlen külön ROP-fejlesztések tekintetében, azonban (4) a regionális fejlesztési operatív programokon belül a kedvezményezett kistérségek és települések a decentralizált rendszer esetében mutatnak fel előnyt, azaz – *a projektek átlagos támogatási aránya tekintetében* – a

specifikusan a területi szemlélet jegyében megalkotott források terén a decentralizált forma esetében kedvezőbb helyzetben vannak az elmaradott kistérségek és települések.

2.1.2. A decentralizáció makroszintű hatása a kedvezményezett települések terén az összes kifizetett támogatási összegre

A decentralizáció makroszintű – az elmaradott kistérségek, települések szintjén vizsgált – hatása terén megállapítható, hogy (1) a kedvezményezett kistérségekhez és településekhez kerülő támogatási összeg aránya a decentralizált rendszer esetében magasabb, s (2) a ROP(ok) részesedése ugyancsak magasabb a kifizetett támogatások körében a decentralizált (UMFT) elosztási rendszerben. Viszont (3) a kedvezményezett kistérségek és települések által megszerzett fejlesztési forrás arányát a regionális fejlesztés operatív programok keretében vizsgálva már ellentétes eredmény jelentkezik, vagyis ez az NFT – a nem decentralizált – elosztási rendszer esetében magasabb.

Külön a kedvezményezett kistérségek, és külön a ROP-fejlesztések terén tehát a decentralizált forráselosztás kedvező hatással van a kifizetett támogatási összegre, azonban (4) amennyiben ezen tényezőket együttesen vesszük figyelembe – vagyis a decentralizáció és regionalizmus fő terepét jelentő regionális fejlesztési operatív program(ok)on belül a kedvezményezett települések és kistérségek által megszerzett támogatásokat vizsgáljuk –, *a decentralizált rendszer kevésbé kedvező, hatékony formának bizonyul.*

1.3. A társadalmi tőke és fejlesztéspolitika kérdésköre

1.3.1. Megyei szintű adatok vizsgálata során kapott eredmények

Az egyszerű kétváltozós modellek esetében (1.) a kedvezményezett kistérségek magasabb aránya csökkenti a megszerzett támogatás mértékét (átlagosan 163 millió forinttal), ugyanakkor (2.) a civil szervezetek száma növeli a realizált NFT I-támogatás mértékét (eggyel több civil szervezet esetén átlagosan 6,5 millió forinttal).

A kontrollváltozós modell eredményei lényeges változást jeleznek, amennyiben (1.) a kedvezményezett kistérségek arányának növekedése *növeli* (átlagosan 48,3 millió forinttal) az adott területi egységre jutó támogatást, (2.) a civil szervezetek számának egységnyi növekedése pedig átlagosan 6,3 millió forinttal szintén növeli a támogatási összeget.

A magyarázó változók közötti kapcsolatra azonban jellemző, hogy (1.) az elmaradottabb területeken kevesebb civil szervezet található, és (2.) a civil szervezetek egységnyi növekedésével csökken adott terület elmaradottsága.

Az előző megfigyelésre alapozott interakciós modell eredményei alapján megfogalmazható, hogy (1.) *a civil szervezetek hatása erősödik a kedvezményezett kistérségek arányának növekedésével*, továbbá (2.) *ahhoz, hogy a kedvezményezett kistérségek aránya mint intézményes szabályozás növelje az adott területi egységre jutó támogatást, a civil szervezetek legalább átlagos – pontosabban legalább 1035 db –, vagy annál nagyobb számára van szükség.*

1.4. Adminisztratív különbségek, adminisztratív változások

1.4.1 Az NFT ROP fejlesztési forrásai a kistérségi hierarchiában való vizsgálata során kapott eredmények

A számítások alapján (1) a kistérségközponti státusz mint adminisztratív tényező egyenlőtlenségi dimenzióvá lép elő, amennyiben az ilyen településekről beadott projektek esetében magasabb átlagos támogatási arány és összeg jellemzőek. Az ezen alapösszefüggést vizsgáló tisztított – a kistérségek népességi-urbanizáltsági jellemzőit, illetve a kedvezményezett települések arányát kontrolláló – modellek megerősítik az eredeti összefüggéseket, hiszen ekkor a kistérségközponti települések projektjei esetében – átlagosan közel 3 százalékkal – magasabb támogatási arány mutatható ki, a kifizetett támogatási összeg pedig átlagosan 78,5 millió forinttal magasabb.

A kistérségek kedvezményezettsége tekintetében azonban jelentős különbség mutatható ki a központi települések kapcsán: (2) a kedvezményezett kistérségekben a kistérségközponti státusz negatív hatást gyakorol, a nem kedvezményezett kistérségek esetében pedig pozitív hatás mutatható ki, azaz a vizsgált adminisztratív tényező jellemzően a nem elmaradott térségekben nyitja szélesebbre a fejlesztési ollót. A kifizetett támogatási összeg (3) azonban egyaránt magasabb kistérségtípustól függetlenül a központi településeken, viszont a fejlesztési források egyenlőtlenségeit növelő szerepe van abban a tekintetben, hogy a magasabb forráslehívási kapacitású (elmaradott) területeken (kistérségekben) okoz jelentősebb növekményt.

A kifizetett támogatási összegnek a támogatási arány függvényében mért változása – az ellentétes előjelű interakciós hatások – áttekintése alapján megfogalmazható, hogy (4) a kedvezményezett kistérségek központjai jobban járnak a támogatási arány növekedése esetén a nem kedvezményezett kistérségek központjaihoz képest.

A modellek révén becsült átlagértékek alapján emellett a nem kistérségközponti települések alacsonyabb támogatási összeget realizálnak a kistérségközpontokhoz képest, s bár a (5) lemaradás terén kompenzálódási tendencia jellemző, a támogatási arányok reális keretei

között azonban nem tudják teljesen ledolgozni hátrányukat. Kistérségtípusok szerinti bontásban (6) pedig a kedvezményezett kistérségek központjaiban a támogatási arány növekedésével egyre magasabb kifizetett támogatási összeg realizálható, míg a nem kedvezményezett területek kistérségközpontjaiban egyre alacsonyabb. Mindezen hatások eredményeképpen megfogalmazható, hogy a (7) kedvezményezett kistérségekben általánosságban magasabb a kifizetett támogatási összeg nagysága a nem kedvezményezett kistérségekhez képest, s lényegében kistérségtípustól függetlenül a kistérségközponti települések projektjei mindig magasabb forráslehívási képességgel jellemezhetők⁷.

1.4.2. Az összes NFT és UMFT projekt elemzése a szabályozási környezet változásának feltárásához – kutatási eredmények

Az elemzések rámutattak, hogy (1) a kistérségváltásból projektszinten előny származik, hiszen (1) a támogatási arány terén ez a hatás kedvező – sőt kumulatív – abban a tekintetben, hogy a korábban kedvezményezett, és jelenleg is ilyen státuszban lévő kistérségekből beadott projektek magasabb támogatási aránnyal számolhatnak. (2) A kifizetett támogatási összeg nyers átlagai tekintetében ugyancsak pozitív hatása van tartósan fennálló elmaradott helyzetből fakadó folyamatos kedvezményezettségnek, azonban a kontrollváltozós modellek – egyebek mellett a támogatási arány mint pozitív hatású tényező konstans tartásával kapott – eredményei ezzel ellentétesen már arra utalnak, hogy (3) a kedvezményezett kistérségek projektjei rosszabbul járnak – alacsonyabb kifizetett támogatási összeggel valósulnak meg –, azonban ez a hátrány kisebb, ha előzőleg kedvezményezettek voltak (!). (4) Bár a kistérségváltás ténye önmagában növeli a projektek támogatási arányát és támogatási összegét, főleg új kistérség alapítása esetében. (5) Akkor éri meg kedvezményezett kistérségbe kerülni, ha már előzőleg is kedvezményezett kistérségben volt a település, azonban korábban fejlett – nem hátrányos helyzetű – a kistérségből elmaradottba váltani hátrányokkal jár.

3. Következtetések összegzése

Mindösszesen tehát a kedvezményezettség hatásáról egyrészt elmondható, hogy területileg aggregált formában vizsgálva nem fejt ki pozitív hatást: a kedvezményezett településeken

⁷ Jelen eredmények nem adnak választ arra, hogy a vizsgált projektek közül a kistérségközpontokhoz tartozóak mennyiben jelentenek olyan fejlesztéseket, melyek a projekt tágabb környezete – a kistérség teljes lakossága – számára nyújtanak előnyöket (Vági Gábor kutatási eredményei alapján ez nem teljesül). Ennek alapján összetételét tekintve a településtípusok projektjeinek részletes elemzése további kutatási irányvonal lehet.

illetve kistérségekben nem mérhető magasabb forráslehívási képesség. Ugyanakkor a kedvezményezett települések és kistérségek pályázatai – külön vizsgálva projekt szinten – magasabb támogatási aránnyal és átlagos támogatási összeggel valósulnak meg. Ez az összefüggés vezethet ahhoz a sajátos, ellentmondásos helyzethez, hogy a pályázók érdekeltek lehetnek abban, hogy hátrányos helyzetűek – s ennek következtében kedvezményezett státusúak – legyenek. Ennek irányába hathat továbbá az is, hogy a kistérségváltások illetve projektszintű települési együttműködések során a hátrányos helyzetű településeket, pályázókat is bevonják partnerként a fejlesztésekbe a magasabb támogatási arány és a kedvezőbb finanszírozási feltételek miatt.

Mindazonáltal települési, kistérségi aggregált szinten alacsonyabb abszorpciós képesség jellemző, aminek kapcsán az eredmények arra is rámutattak, hogy az a forrásallokációs intézményrendszer, melynek célja kifejezetten annak lehetővé tétele, hogy a helyi sajátosságok, érdekek és lehetőségek minél inkább szerepet kaphassanak a projektek tervezésében s így adekvátabb fejlesztési irányvonalak alakuljanak ki, legalábbis ambivalens eredményekkel jellemezhető. Ugyanis míg a kedvezményezett kistérségekhez és településekhez kerülő támogatási összeg aránya a decentralizált rendszer esetében magasabb, és a ROP(ok) részesedése ugyancsak magasabb a kifizetett támogatások körében a decentralizált (UMFT) elosztási rendszerben, ugyanakkor a decentralizáció és regionalizmus fő terepét jelentő regionális fejlesztési operatív program(ok)on belül a kedvezményezett települések és kistérségek által megszerzett támogatások a nem decentralizált forrásallokáció esetén magasabb.

A kedvezményezettség hatását árnyalja az adminisztratív tényezők vizsgálata során kapott eredmény, melynek értelmében a kistérségközponti státusz a nem elmaradott térségekben nyitja szélesebbre a fejlesztési ollót, illetve a fejlesztési források egyenlőtlenségeit növelő szerepe van abban a tekintetben, hogy az eleve magasabb forráslehívási kapacitású (elmaradott) területeken (kistérségekben) okoz jelentősebb növekményt.

Végezetül az elemzések rámutattak egy további szempontra a kedvezményezett területek forráslehívási tendenciáival kapcsolatban: a társadalmi tőke, a civil szervezetek elterjedtségének szerepére. Az adatok alapján ugyanis egyrészt a civil szervezetek forráslehívást pozitívan befolyásoló hatása erősödik a kedvezményezett kistérségek arányának növekedésével, másrészt pedig a civil szervezetek valamilyen minimális szintje szükséges ahhoz, hogy a kedvezményezettség mint intézményes szabályozás növelje az adott területi egységre jutó támogatást.

4. Főbb hivatkozások

- Antal L. (1976): *A tartalomelemzés alapjai*. Budapest: Magvető Kiadó
- Babbie, Earl (1999): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó
- Baranyi Béla (2006): A perifériaképződés területi aspektusai Magyarországon. In Baranyi B.-Nagy J. (szerk.): *Területfejlesztés, agrárium és regionalitás Magyarországon*. Debrecen: Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum-MTA Regionális Kutatások Központja, 33-47.
- Bartus Tamás-Lannert Judit-Moksony Ferenc-Németh Szilvia-Papp Z. Attila-Szántó Zoltán (2005): *A fejlesztéspolitikai intézkedések társadalmi hatásainak vizsgálata*. Budapest: TÁRKI Rt. Forrás: www.tarki.hu, www.fejlesztopolitika.gov.hu Letöltve: 2006. 11. 14.
- Benedek József (2006): *Területfejlesztés és regionális fejlődés*. Cluj-Napoca: Presa Universitara Clujeana.
- Birch, Kean – Whittam, Geoff (2008): The Third Sector and the Regional Development of Social Capital. *Regional Studies*, 42 (3): 437-450.
- Bocz János (2009): A nonprofit szektor strukturális átalakulása Magyarországon. A magyar nonprofit szektor az 1990-es évek elejétől a 2000-es évek közepéig. Ph.D. értekezés. Forrás: Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézet Szociológia Doktori Iskola elektronikus könyvtár: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/375/01/bocz_janos.pdf
- Bod Péter Ákos (2006): *Bevezetés a gazdaságpolitikába*. Budapest: Aula Kiadó
- Boda Zsolt (2003): Global Environmental Commons and the Need for Ethics. *Society and Economy*. 2, 213-224.
- Bódi Ferenc (2008a): Bódi Ferenc: A helyi szociális ellátórendszer – LOSS. In Bódi Ferenc (szerk.): *Helyi szociális ellátórendszer*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 11-16. Forrás: <http://www.mtapti.hu/innotars/losskonyv.html>
- Bódi Ferenc (2008b): Forrásallokáció és fejlettség. In Bódi Ferenc (szerk.): *Helyi szociális ellátórendszer*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 257-278. Forrás: <http://www.mtapti.hu/innotars/losskonyv.html>
- Bódi Ferenc-Fekete Attila (2007): A területfejlesztési források térbeli eloszlása az Európai Unió csatlakozás előtti időszakban. *Területi Statisztika*, 47 (2): 123-134.
- Bourdieu, P. (2006): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Lengyel György-Szántó Zoltán (szerk.): *Gazdaságszociológia*. Budapest: Aula Kiadó, 132-146.
- Bródy András (2005): A multiplikátor és története. *Közgazdasági Szemle*, 52. (4) 402-416.
- Bugarszki Zsolt - Eszik Orsolya - Soltész Ágnes - Sziklai István (2010): „Egy lépés előre, kettő hátra”. *A nagy létszámú intézmények kitagolása és az önálló életvitel támogatása Magyarországon, az Európai Unió strukturális alapjainak felhasználásával*. Budapest: Soteria Alapítvány–ELTE Társadalomtudományi Kar. A tanulmány az Interneten elérhető: <http://www.box.net/shared/m0bj8yoq2l>
- Carter, C.-Faminow, M.D.-Loyns, R.M.A.-Peters, E. (1998): Az intervenció okai a kanadai mezőgazdaságban. In Fertő I.-Éder T. (szerk.): *Az agrárpolitika gazdaságtana. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Századvég Kiadó, 305-317.
- Coleman, J. S. (2006): A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In Lengyel György-Szántó Zoltán (szerk.): *Gazdaságszociológia*. Budapest: Aula Kiadó, 109-131.

- Czagány László – Mozsár Ferenc (1992): *A közgazdaságtan alapjai I.* Szeged: József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
- Csaba Iván–Tóth István György (1999): A jóléti állam politikai gazdaságtana. In Csaba Iván–Tóth István György (szerk.): *A jóléti állam politikai gazdaságtana.* Budapest: Osiris Kiadó - Láthatatlan Kollégium, 7-41.
- Csáky György (2009): A fejlesztő állam új felfogásban. A fejlesztő állam az elmúlt másfél évtized nemzetközi szakirodalmában. In Csáky György (szerk.): *A látható kéz. A fejlesztő állam a globalizációban.* Budapest: Napvilág Kiadó, 13-33.
- Csatári Bálint: *A magyar vidék térségi tagolódása. I. Vidéki térségek és vidéki települések. Típusalkotás.* Kecskemét: MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete
- Csire András - Kovách Imre (2002): Vidéki történet. In: Kovách Imre (szerk.): *Hatalom és társadalmi változás. A posztszocializmus vége. Szociológiai tanulmányok.* Budapest: Napvilág Kiadó, 219-308.
- Dövényi Zoltán-Tolnai Gy. (1993): A munkanélküliség regionális kérdései Magyarországon. In Enyedi György (szerk.): *Társadalmi-területi egyenlőtlenségek Magyarországon.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó, 143-174.
- Dusek Tamás (2004): *A területi elemzések alapjai. ELTE TTK Regionális Földrajzi Tanszék Regionális Tudományi Tanulmányok 10. kötet.* Budapest: ELTE Regionális Földrajzi Tanszék: MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport
- Elster, Jon (1997): *A társadalom fogaskerekei.* Budapest: Osiris Kiadó
- Enyedi György (1996): *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában.* Budapest: Ember, település, régió sorozat
- Faluvégi A.-Tipold F. (2007): A területfejlesztés kedvezményezett térségeinek 2007. évi besorolása. *Területi Statisztika* 10. (47) évf. (6.), 523-540.
- Feeny, David–Berkes, Fikret–McCay, Bonnie J.–Acheson, James (2005): A közlegelők tragédiája: huszonkét évvel később. In Pataki György–Takács-Sánta András (szerk.): *Természet és gazdaság. Ökológiai közgazdaságtan szöveggyűjtemény.* Budapest: Typotex Kiadó, 142-163.
- Fekete Attila (2001): A területi különbségek enyhítésére tett kormányzati kísérletek. In Bódi Ferenc (szerk.): *A helyi szociális ellátórendszer vidéken.* Budapest: Agroinform Kiadóház, 181-193.
- Fekete Attila (2008b): Kedvezményezett települések Magyarországon 1949-2004. In Bódi Ferenc (szerk.): *Helyi szociális ellátórendszer.* Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 239-256. Forrás: <http://www.mtapti.hu/innotars/losskonyv.html>
- Fekete Attila (2008a): A hátrányos helyzetű települések infrastruktúrájának fejlődése 1990 után. In Bódi Ferenc (szerk.): *Helyi szociális ellátórendszer.* Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 221-236. Forrás: <http://www.mtapti.hu/innotars/losskonyv.html>
- Fekete Attila (2010a): Alulnézetből. Vélemények a lokális fejlesztésről. *A falu.* 25. (3). 35-46.
- Fekete Attila (2010b): Vidéki körkép (Válogatás a helyi és térségi esettanulmányokból). *A falu.* (25) 4: 31-37.
- Ferge Zsuzsanna (1980): *Társadalompolitikai tanulmányok.* Budapest: Gondolat Kiadó
- Fiorino, N. – Ricciuti, R.(2007): Legislature size and government spending in Italian regions: Forecasting the effects of a reform. *Public Choice*, 131 (1-2): 117-125.

- Forman Balázs (2000): *Regionális politika az Európai Unióban*. Budapest: VÁTI
- Forman Balázs (2001): *Az Európai Unió strukturális és előcsatlakozási alapjai*. Budapest: Európai Bizottság Magyarországi Delegációja
- Füzér Katalin-Gerő Márton-Sik Endre-Zongor Gábor (2005): *A társadalmi tőke növelésének lehetőségei fejlesztéspolitikai eszközökkel*. Fejlesztéspolitika társadalmi hatásai 4. Budapest: TÁRKI Rt.
- Füzér Katalin-Gerő Márton-Sik Endre-Zongor Gábor (2006): Társadalmi tőke és fejlesztés. In Kolosi Tamás-Tóth István György-Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2006*. Budapest: TÁRKI, 335-350.
- Gaszó Ferenc (2008): Közoktatás a zárványtársadalomban. In Bódi Ferenc (szerk.): *Helyi szociális ellátórendszer*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 129-144. Forrás: <http://www.mtapti.hu/innotars/losskonyv.html>
- Gerschenkron, A.: A gazdasági elmaradottság történelmi távlatból. In Lengyel György-Szántó Zoltán (szerk.): *Gazdaságszociológia*. Budapest: Aula Kiadó, 64-81.
- Granovetter, M (2006): A gazdasági intézmények társadalmi megformálása: a beágyazottság problémája. In Lengyel György-Szántó Zoltán (szerk.): *Gazdaságszociológia*. Budapest: Aula Kiadó, 32-47.
- Gyáni Gábor (2002): Történetírás és statisztika: Kapcsolatuk forgandó sorsa. In Gyáni Gábor: *Történetészdiskurzusok. A múlt ösvényén sorozat*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 22-35.
- Gyáni Gábor (2002): Történetírás és statisztika: Kapcsolatuk forgandó sorsa. In Gyáni Gábor: *Történetészdiskurzusok. A múlt ösvényén sorozat*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 22-35.
- Hankiss Elemér (1997): Állam és közérdek. In Gombár Csaba-Hankiss Elemér-Lengyel László (szerk.): *És mi lesz, ha nem lesz? Tanulmányok az államról a 20. század végén*. Budapest: Korridor Politikai Kutatások Központja
- Hankiss Elemér (2004): Társadalmi csapdák. In Hankiss Elemér: *Társadalmi csapdák és diagnózisok. Tanulmányok a hetvenes évekből*. Budapest: Osiris Kiadó, 13-52.
- Hansen, Niles M. (ed.) (1974): *Public Policy and Regional Economic Development. The Experience of Nine Western Countries*. Cambridge, Mass: Ballinger Publishing Company
- Hardin, Russel (1998): A kollektív cselekvés mint megegyezéses, N szereplős fogolydilemma. In Csontos László (vál.): *A racionális döntések elmélete*. Budapest: Osiris Kiadó-Láthatatlan Kollégium, 191-208.
- Helland, L. – Sørensen, R. J. (2009): Geographical redistribution with disproportional representation: a politico-economic model of Norwegian road projects. *Public Choice*, 139 (1-2): 5-19.
- Hirschman, Albert O. (1995): *Kivonulás, tiltakozás, hűség. Hogyan reagálnak vállalatok, szervezetek és államok hanyatlására az érintettek?* Budapest: Osiris Kiadó
- Horváth Gyula (2001): Az Európai Unió strukturális és kohéziós politikája. In Horváth Gyula (szerk.): *Az Európai Unió strukturális és kohéziós politikájának szabályozása*. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja, 13-39.
- Jasay, Anthony de (2002): *Az állam*. Budapest: Osiris Kiadó
- Johnson, David B. (1999): Közösségi döntések elmélete. Bevezetés az új politikai gazdaságtanba. Budapest: Osiris Kiadó, 236-244.

- K.D. 2007: A Kormány döntött az Új Magyarország Fejlesztési Terv akcióterveitől (2007). Nemzeti Fejlesztési Ügynökség. Forrás: http://www.nfu.hu/a_kormany_dontott_az_uj_magyarorszag_fejlesztési_terv_akcioterv_eirol
- Kárpáti Zoltán (1992): A területi egyenlőtlenségről és az önkormányzat lehetőségeiről. In Gáthy Vera (szerk.): *Leltár*. Budapest: MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Központja, 19-25.
- Kengyel Ákos (2001): A fejlettségi különbségek mérséklődése az Európai Unióban. In Horváth Gyula (szerk.): *Az Európai Unió strukturális és kohéziós politikájának szabályozása*. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja, 148-156.
- Kengyel Ákos (2008): *Kohézió és finanszírozás. Az Európai Unió regionális politikája és költségvetése*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Kertesi Gábor-Ábrahám Árpád (1996): A munkanélküliség regionális egyenlőtlenségei Magyarországon 1990 és 1995 között. *Közgazdasági Szemle*. 43. évf. (7-8). 653-681.
- Klauber Mátyás – Nagy Katalin: Európai uniós támogatások és a hazai fejlesztéspolitika. In Kolosi Tamás-Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2010*. Budapest: TÁRKI Társadalmi Kutatási Intézet Zrt., 159-176.
- Konrád György-Szelényi Iván (2000): *Urbanizáció és területi gazdálkodás*. Szeged: JGYF Kiadó
- Kovács I. (2008): Önkormányzati hatalom, projektesítés és az új kormányzás. In Bódi F. (szerk.): *A területfejlesztés útjai az Európai Unióban*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 113-128.
- Kovács Imre – Kučerová, Eva: The project class in Central Europe: The Czech and Hungarian Cases. *Sociologia Ruralis*, 46 (1): 3–21.
- Kovács Imre-Nagy Kalamász Ildikó (2006): Társadalmi és területi egyenlőtlenségek. In Kovács Imre (szerk.): *Társadalmi metszetek. Hatalom, érdek, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon. Szociológiai tanulmányok*. Budapest: Napvilág Kiadó, 161-177.
- Krippendorf, K. (1995): *A tartalomelemzés módszertanának alapjai*. Budapest: Balassi Kiadó
- Krugman, Paul (2003): *Földrajz és kereskedelem*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Ladányi János ([1975] 2010): Fogyasztói árak és szociálpolitika. In Ladányi János (szerk.): *Egyenlőtlenségek, redistribúció, szociálpolitika. Válogatott tanulmányok (1975-2010)*. Budapest: Új Mandátum Kiadó, 13-33.
- Lamperth M. (2008): Az önkormányzati reform és a kistérségi integráció szerepe a felzárkóztatásban. In Bódi F. (szerk.): *A területfejlesztés útjai az Európai Unióban*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 11-30.
- Lengyel Imre (2003): *Verseny és területi fejlődés. Térségek versenyképessége Magyarországon*. Szeged: JATEPress Kiadó
- Lengyel Imre-Mozsár Ferenc (2002): A külső gazdasági hatások (externáliák) térbelisége. *Tér és Társadalom*. XVI. évf. 2002. 1-20. o. Forrás: internet.
- Lőrincz László (2007): A járadékszerzés elmélete. *Kormányzás, közpénzügyek, szabályozás*. 1, 105–125.

- Merton, Robert K. (1968): The Matthew Effect in Science. The reward and communication systems of science are considered. *Science*, 159 (3810); 56-63.
- Merton, Robert K. (2002): *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Budapest: Osiris Kiadó
- Moksony Ferenc (1985): *A kontextuális elemzés*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének Demográfiai Módszertani Füzetek 3.
- Moksony Ferenc (2003): Születési régió és öngyilkosság. Létezik-e az önpusztítás területi szubkultúrája? *Demográfia*, 46 (2-3): 203-225.
- Moksony Ferenc (2005): A hatáselemzés módszerei. In *A fejlesztéspolitikai intézkedések társadalmi hatásainak vizsgálata*. Budapest: TÁRKI, 41-112. Forrás: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a766.pdf> Letöltve: 2007. június 2.
- Moksony Ferenc (2006): *Gondolatok és adatok. Társadalomtudományi elméletek empirikus ellenőrzése*. Második kiadás. Budapest: Aula Kiadó
- Moksony Ferenc (2009): *Összefoglaló mutató létrehozása – átlagolás és főkomponenselemzés. Hogyan hozhatunk létre több különböző változóból egyetlen összefoglaló mutatót? Átlagolás és főkomponenselemzés. (Módszertani jegyzet)*. Kézirat. (Elérhető a szerző előzetes engedélyével honlapjáról.)
- NÁKT 2007: Átrajzolják a kistérségi térképet. *Népszabadság*, 2007. október 19. Forrás: <http://www.nol.hu/archivum/archiv-468406>
- Nemes Nagy J.-Tagai G. (2009): Területi egyenlőtlenségek, térszerkezeti determinációk. *Területi Statisztika*, 12 (49) évf. (2): 157-169.
- Nemes Nagy József (2003): Gazdasági-társadalmi súlypontok és mozgásuk az ezredvégi Magyarországon. *Területi Statisztika* 6 (43). évf. (1.) 3-14.
- Nemes Nagy József (2005): Fordulatra várva – a regionális egyenlőtlenségek hullámai. In Dövényi Zoltán-Schweizer Ferenc (szerk.): *A földrajz dimenziói*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Földrajzi Kutatóintézet, 141-158.
- Nemes Nagy József-Kullman Ádám-Fekete Attila-Szabó Pál (2000): A területi fejlődés „állami” és „piaci” útjai az 1990-es években. *Területi Statisztika*. 3 (40). évf. (3.) 203-220.
- North, Douglass (1990): *Institutions, institutional change, and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press
- Nyikos Györgyi (2011): Aktualitások a fejlesztéspolitika területéről. Kondicionalitás és eredményorientáltság, illetve kohéziós politika versus területfejlesztés. *Területi Statisztika* 14 (51). évf. (1) 38-51.
- Obádovics Csilla-Kulcsár Kálmán (2008): Tartós munkanélküliség vidéki térségekben. In Bódi Ferenc (szerk.): *Helyi szociális ellátórendszer*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 205-220. Forrás: <http://www.mtapti.hu/innotars/losskonyv.html>
- OGY67 (2007): 67/2007. (VI. 28.) országgyűlési határozat a területfejlesztési támogatásokról és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről Forrás: <http://www.complex.hu/kzldat/o07h0067.htm/o07h0067.htm>
- Olson, M. (1998): A mezőgazdaság kizsákmányolása és támogatása. In Fertő I.-Éder T. (szerk.): *Az agrárpolitika gazdaságtana. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Századvég Kiadó, 257-266.

- Olson, Mancur (1987): *Nemzetek felemelkedése és hanyatlása: gazdasági növekedés, stagfláció és társadalmi korlátok*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó
- Olson, Mancur (1997): *A kollektív cselekvés logikája. Közjavak és csoportelmélet*. Budapest: Osiris Kiadó
- Orbán Annamária (2006): *Community actions for collective goods. An interdisciplinary approach to the internal and external solutions to collective action problems. The case of Hungarian condominiums*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Orbán Annamária-Szántó Zoltán (2006): A társadalmi tőke koncepciója. In Szántó Zoltán: *Analitikus szemléletmódok a modern társadalomtudományban. Tanulmányok a gazdaság-szociológia és a politikai gazdaságtan néhány kortárs elméleti irányzatáról*. Budapest: Helikon Kiadó, 137-155.
- OTK (2005): Országos Területfejlesztési Koncepció. Forrás: http://www.nfu.hu/orszagos_teruletfejlesztési_koncepcio
- Pokol Béla (1997): *Szociológiaelmélet*. Budapest: Felsőoktatási Koordinációs Iroda
- Polányi Károly (1976): *Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet. Tanulmányok*. Budapest: Gondolat Kiadó
- Pupek E. (2008): Nemzeti stratégiák az Európai Unió kohéziós politikájának megvalósításáért. In Bódi Ferenc (szerk.): *Helyi szociális ellátórendszer*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 279-294. Forrás: <http://www.mtapti.hu/innotars/losskonyv.html>
- Putnam, Robert D. (2006): Egyedül tekézni: Amerika csökkenő társadalmi tőkége. In Lengyel György-Szántó Zoltán (szerk.): *Gazdaság-szociológia*. Szöveggyűjtemény. Budapest: Aula Kiadó: 207-219.
- Salamon, Lester M.-Anheier, Helmut K. (1995): *Szektor születik. A nonprofit szektor nemzetközi összehasonlításban*. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport.
- Salamon, Lester M.-Anheier, Helmut K. (1999): *Szektor születik II. Összefoglaló egy nemzetközi nonprofit kutatás második szakaszáról*. Budapest: Civitalis Egyesület
- Samuelson, P. A.-Nordhaus, W.D. (2005): *Közgazdaságtan*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Sik Endre (2006): Tőke-e a kapcsolati tőke, s ha igen, mennyiben nem? *Szociológiai Szemle* 2, 72–95.
- Sólyom Z. (2007): Reformlépték: kistérségi válások és új házasságok. *ÖN-KOR-KÉP*, 17. évf. 159. (4), 6-7. (Elérhető: http://www.onkorkep.hu/17_04/pdf/200704_web.pdf)
- Stigler, George J. (1989a): A közgazdászok hagyományos elmélete az állam gazdasági feladatairól. In Kertesi Gábor (vál.): *Piac és állami szabályozás. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 313-324.
- Stigler, George J. (1989b): Az állami szabályozás elmélete. In Kertesi Gábor (vál.): *Piac és állami szabályozás. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó: 325-352.
- Szabics Lilla-Márványkövi Ferenc (2004): Szegény, szegényebb, legszegényebb: az önhikisséget befolyásoló tényezők vizsgálata magyarországi települési önkormányzatok körében. In *Regionalitás és társadalmi egyenlőtlenség. Zárójelentés*. Budapest: TÁRKI, 221-247. Forrás: www.tarki.hu

- Szakadát László (1996): Új idők – szelecskék. Az új intézményi közgazdaságtan magyarországi elterjedése. *Közgazdasági Szemle* 43. évf. (5), 431-436.
- Szántó Zoltán (2006): A társadalomtudományi magyarázat szintjei: módszertani individualizmus és a racionális cselekvés típusai. In Szántó Zoltán: *Analitikus szemléletmódok a modern társadalomtudományban. Tanulmányok a gazdaság-szociológia és a politikai gazdaságtan néhány kortárs elméleti irányzatáról*. Budapest: Helikon Kiadó, 9-37.
- Szántó Zoltán-Orbán Annamária (2006): Douglass North és az intézményi változás politikai gazdaságtana. In Szántó Zoltán: *Analitikus szemléletmódok a modern társadalomtudományban. Tanulmányok a gazdaság-szociológia és a politikai gazdaságtan néhány kortárs elméleti irányzatáról*. Budapest: Helikon Kiadó, 88-103.
- Szelényi I. (1990ba): Társadalmi egyenlőtlenségek az államszocialista redisztributív gazdaságokban. In Szelényi I.: *Új osztály, állam, politika*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 165-202.
- Szelényi I.-Manchin R. (1990): Szociálpolitika az államszocializmusban. In Szelényi I.: *Új osztály, állam, politika*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 203-257.
- Szelényi Iván (1990a): *Új osztály, állam, politika*. Budapest: Európa Könyvkiadó 440
- Szigeti Ernő (2007): *Az állam területi és helyi szervei, működésük térbeli keretei*. IV. Budapest. Forrás: http://www.kszk.gov.hu/data/cms19144/16_resztan_szigeti_kataszter_070625d.pdf
- T.E. (2005): Területi egyenlőtlenségek. In *Regionális elemzési módszerek. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék Regionális Tudományi Tanulmányok 11. kötet*. Budapest: ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport (A forrás az Interneten is hozzáférhető: http://geogr.elte.hu/REF/REF_Kiadvanyok/REF_RTT_11/RTT-11-03-teregyenlotlenseg.pdf. Letöltve: 2010. március 28.)
- Torkos Veronika (1992): A területi elmaradottság értelmezése és új jelenségei. In Gáthy Vera (szerk.): *Leltár*. Budapest: MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Központja, 25-33.
- Tóth István György (1991): A társadalmi (elosztási) igazságosság problémája. *Szociológiai Szemle*, 1 (1): 151-171.
- TTT (1996): 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről. Forrás: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99600021.TV
- TTT (1999): A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény módosításáról szóló 1999. évi XCII. Törvény (1999)
- Tullock, Gordon (2005): *Public goods, redistribution and rent seeking*. Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing Limited
- Vági Gábor (1972): *Az infrastrukturális beruházások és a tanácsi fejlesztések területi alakulása 1959-től a IV. ötéves terv időszakáig*. Előtanulmányok „A falu társadalmi struktúrájának és a falusi életmódnak a változásai” című témához, 11. sz. füzet. Budapest: MTA Szociológia Kutató Intézet
- Vági Gábor (1982): *Versengés a fejlesztési forrásokért. Területi elosztás – társadalmi egyenlőtlenségek*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Vági Gábor (1991): „Mit ér” egy község? „Mit ér” egy megye? (A tanácsi fejlesztések intézményi szerkezetéről). In Vági G. (Radnóti Sándor – szerk.): *Magunk, uraim*.

Válogatott írások településekről, tanácsokról, önkormányzatokról. Budapest: Gondolat Kiadó, 125-146.

- Vécsei Pál (2011): A 2006 és 2010 közötti területi politikai szerkezetváltozás és a területi reálfolyamatok összefüggésének alakulása. In Tardos Róbert–Enyedi Zsolt–Szabó Andrea (szerk.): *Részvétel, képviselet, politikai változás*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 383-407. Forrás: www.valasztaskutatas.hu (letöltve: 2012. április 22.)
- Vicsek L. (2006): *Fókuszcsoport. Elméleti megfontolások és gyakorlati alkalmazás*. Budapest: Osiris Kiadó
- Voszka Éva (1993): *Jelentések az alagútból. A redisztribúció újraéledése*. Budapest: Pénzügykutató Rt.
- Voszka Éva (2006): Uniós támogatások – a redisztribúció új szakasza? *Külgazdaság* 50. (6): 8-30.
- Weber, Max (1994): A közösségek gazdasági kapcsolatai (gazdaság és társadalom) általában. In Lengyel György-Szántó Zoltán (szerk.): *A gazdasági élet szociológiája*. Budapest, Aula Kiadó, 7-15.
- West, Tina – Ostrom, Elinor (1993): Consent and the Provision of Local Public Goods and Services: Some Reflections from Ghanaian and Nigerian Experiences. In Jenkins, Jerry - Sisk, David E. (eds.): *Development by Consent. The Voluntary Supply of Public Goods and Services*. San Francisco: ICS Press, 79-115.
- Winters, L. A. (1998): A mezőgazdasági támogatás úgynevezett „nem gazdasági” célkitűzései. In Fertő I.-Éder T. (szerk.): *Az agrárpolitika gazdaságtana. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Századvég Kiadó, 113-149.

5. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk

Tudományos könyv, könyvfejezet

- Balogh Péter [2005]: A Gazdálkodók Szabadföldi Képzésének (FFS) hatása a gazdálkodói gyakorlatra. In Dr.Csányi Erzsébet (szerk.): *Horizont és tudásmódok. Válogatás a III. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia humán tárgyú dolgozataiból. TDK Könyvtár 4. Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium. Újvidék.*
- Balogh Péter [2009]: Célellentétes hatások a fejlesztéspolitikában? A Dél-Alföldi Régió területfejlesztési forrásainak vizsgálata. In Jancsák Csaba-Nagy Gábor Dániel-Szűcs Norbert (szerk.): *Céhem vándorkönyvei. Tanulmányok a 60 éves Pászka Imre tiszteletére*. Belvedere Meridionale. Szeged. 9-27.
- Balogh Péter [2010]: Civilek, fejlesztéspolitika és területi konfliktusok. Kísérlet a nonprofit szféra fejlesztéspolitikában betöltött szerepének empirikus feltárására. In Jancsák Csaba-Nagy Gábor Dániel-Pászka Imre (szerk.): *Állandó párbeszédben. A szegedi műhely tisztelgése Utasi Ágnesnek*. Belvedere Meridionale-DARTKE. Szeged. 14-37.
- Balogh Péter [2012]: Kiegyenlítődés, kiéleződés? – empirikus tények Csongrád megyében. In Rácz Attila (szerk.): *Város és vidék II. Településszociológiai tanulmányok*. Belvedere Meridionale. Szeged. (megjelenés alatt)
- Balogh Péter [2012]: Fejlesztéspolitikai forrásabszorpció, társadalmi rozsdásodottság és gazdasági teljesítmény az Európai Unióban. In Balog Iván et al. (szerk.): *A szociológia szemüvegén keresztül. Tanulmányok Feleky Gábor 60. születésnapjára*. Belvedere Meridionale. Szeged. (megjelenés alatt)

Referált szakmai folyóirat

- Balogh Péter [2009]: Kontraproduktivitás a fejlesztéspolitikában? A kiemelt projektek empirikus vizsgálata. *Szociológiai Szemle*, 19 (2): 79-102.
- Balogh Péter [2010]: Multiplikátor civilek? Kísérlet a nonprofit szféra fejlesztéspolitikában betöltött szerepének empirikus feltárására. *Civil Szemle*, 2010/1. 57-75.
- Balogh Péter [2012]: Adminisztratív különbségből területi egyenlőtlenség – újfent? EU-s területfejlesztési források a kistérségi hierarchiában. *Belvedere Meridionale. Történelem és társadalomtudományok*. 24 (1): 36-57.

Egyéb: konferencia előadások

- Balogh Péter [2004]: A Gazdálkodók Szabadszíki Képzésének (FFS) hatása a gazdálkodói gyakorlatra. (szekció-előadás) *III. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia, Zenta*. (Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium)
- Balogh Péter [2009]: Fejlesztéspolitika és célellentétes hatások. (szekció-előadás) *Változás.Válság.Váltás.Hu. A Magyar Szociológiai Társaság éves konferenciája, Debreceni Egyetem*. (Magyar Szociológiai Társaság)
- Balogh Péter [2010]: Civilek, fejlesztéspolitika és területi konfliktusok. (szekció-előadás) *Konfliktus és társadalmi innováció. A Magyar Szociológiai Társaság éves konferenciája, Wesley János Lelkészképző Főiskola*. (Magyar Szociológiai Társaság)
- Balogh Péter [2011]: A területfejlesztés intézményi szabályozásának kvantitatív hatásvizsgálata. (plenáris előadás) *SPSS Nyári Iskola, Szeged*. (Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar)
- Balogh Péter [2011]: Kielezett helyzetek: területi hátrányok. (szekció-előadás) *Kollektív traumák, határhelyzetek, természeti és társadalmi katasztrófák. A Magyar Szociológiai Társaság éves konferenciája és közgyűlése, Miskolci Egyetem*. (Magyar Szociológiai Társaság)
- Balogh Péter [2012]: Területi progresszió vagy regresszió? – Területi egyenlőtlenségek a területfejlesztési politikában. (szekció-előadás, elfogadott absztrakt) *A Magyar Szociológiai Társaság éves konferenciája, Közép-Európai Egyetem (CEU), Budapest*. (Magyar Szociológiai Társaság)

Egyéb: műhelytanulmányok

- Balogh Péter–Bandár Márton–Guirado, Inez–Kovács Sára [2005]: Ördögösfüzes településfejlesztési koncepciója. (*Erasmus Intensive Programme – Local Development Training 2005: Ördögösfüzes*) (Elérhető: <http://web.uni-corvinus.hu/antropologia/ordongos/>)

Egyéb: szakmai konferenciák ISBN-számmal ellátott absztrakt-kötetében jegyzett

- Balogh Péter (2010). Civilek, fejlesztéspolitika és területi konfliktusok. In Paksi Veronika–Tibori Tímea (szerk.): *Konfliktus és társadalmi innováció. A Magyar Szociológiai Társaság éves konferenciája és közgyűlése. (2010. november 5-7., Wesley János Lelkészképző Főiskola). Absztraktok/Abstracts*. Magyar Szociológiai Társaság, Budapest. (elektronikus kiadás, 16. o., ISBN 978-963-88633-1-7).
- Balogh Péter (2011): Kielezett helyzetek: területi hátrányok. In Bakos Ádám–Kund Attila–Paksi Veronika–Tibori Tímea–Turai Katalin (szerk.): *Kollektív traumák, határhelyzetek, természeti és társadalmi katasztrófák. A Magyar Szociológiai Társaság éves konferenciája és közgyűlése. (2011. november 11-13., Miskolci Egyetem). Absztraktok/Abstracts*. Magyar Szociológiai Társaság, Budapest. (elektronikus kiadás, 13. o. ISBN 978-963-88633-2-4).